

کچ بریهای بازمانده از قرن هفتم تا نهم در قم

۲

در قسمت علیای زیر گنبداسامی معصومین کچ بری گردیده و روی دیوار آنها از کلمات الله و محمد و علی و مخصوصاً بقعه‌ای که اینک معرفی میکنیم و بقعه مورخ ۷۶۱ پوشیده شده. روی جرزهای هشتگانه هر يك سورقرآنی نوشته شده و مجموعاً در اطراف درگاهها ۱۶ کتیبه موجود میباشد. باین طریق که در هر جرز چون پائین رسیده مجدداً رویبالا دنباله سوره کچ بری گردیده است.

یکی از این مقابر که در قسمت شمالی باغ واقع شده، قدیمی‌تر از دو مقبره دیگر مینماید و سقف آن نیز بلند است. باوجود اینکه متأسفانه تاریخ بنای این مقبره در کتیبه‌ها ذکر نشده و نامی از مدفونین در بقعه دیده نمیشود؛ لیکن با احتمال قوی بنای آن در اوایل قرن هفتم یا در قرن ششم انجام گرفته است. (۱)

۱ - در مورد مدفونین در بقعه: حضرت فاضل محقق و استاد دانشمند آقای فیض در کتاب انجم فروزان احتمال داده‌اند مقبره مورد بحث مدفون عطاءالملک میر محمد حسنی باشد که در سال ۷۴۰ بقعه علی بن جعفر را در نزدیکی باغ گنبد سبز بنا نهاده ولی این احتمال شاهد و برهانی ندارد. در بین عوام الناس این گنبد بمقبره سعد و سعید مشتهر است که دوتن از بزرگان اعراب اشعریین هستند که در قرن اول هجری بقم آمدند. ولی این شهرت نیز بی‌مأخذ و بدون دلیل است و بنظر بعید مینماید. ضمناً در باغ مجاور باغ گنبد سبز - جنب مدفن امام زاده علی بن جعفر -

در بالای بقعه دو کتیبه است. در کتیبه اول که بخط کوفی است و بازحمت فراوانی خوانده شد، چهارلوحه بخط بنائی در چهارسوی دیده میشود که بر هر یک چهار کلمه محمد و چهار علی در وسط نوشته شده. بین این چهار لوحه نخست عبارت زیر:

«لا اله الا الله الملك الحق المبين محمد رسول الله الصادق الامين
علی ولی الله»

که ابتدایش از لوحه شمالی و انتهایش در قسمت شرقی است، خوانده میشود و از لوحه‌های که در سوی شرق است تا آخر کتیبه مبارکه «انا انزلناه» - قدر - نوشته شد.

در کتیبه دوم، سه آیه آخر سوره حشر گچ بری شده که از سوی شرقی بقعه آغاز میگردد.

ظاهراً در آخرین کتیبه تاریخ بنا و شاید نام مدفون یا مدفونین بوده، که متأسفانه ریخته و خوانده نمیشود.

کتیبه دور در گاهها سوره الرحمن است که بجملة «ذالجلال والاکرام صدق الله» اختتام مییابد. (۱)

۷۴۰ - امامزاده علی بن جعفر:

بنای مقبره امامزاده علی بن جعفر در سال ۷۴۰ انجام یافته است. این بنا و کاشیهای آن بتوفیق پروردگار در فرصت دیگری معرفی میشوند. از بالای سطح داخلی گنبد تا پائین (یکسر) گچ بری و دارای دو کتیبه است. کتیبه دیگری نیز در بالای قسمت زیر گنبد دیده میشود که بر آن جمله:

بقعه دیگری قرار دارد، که از نظر استیل بنا و وضع ظاهری مربوط به قبل از قرن ششم بنظر میرسد.

در این بنا فعلا کتیبه و گچ بری یا کاشیکاری وجود ندارد؛ خود ساختمان آن نیز در شرف انهدام است.

اگر موضوع مدفون بودن چندتن از بزرگان اعراب اشعری - چنانچه درالسنه و افواه مشتهر است - در آن محدود ثابت گردد؛ با احتمال بسیار قوی در همین بقعه مدفونند، نه در بقاع باغ گنبد سبز.

۱ - کتیبه‌های دور این بنا که فوق‌العاده خواندن آن مشکل بود - با معیت حضرت اسماذآقای فیض خوانده شد.

«لاله الا الله الملك الحق المبین محمد رسول الله صادق الوعد الامین
علی ولی الله امیر المؤمنین»

نوشته شده . متن کتیبه پائین بشرح زیر است:

«تجدید عمارة المشهد المقدس مضجع الامامین السیدین المعصومین
المظلومین الطاهرین ابی الحسین علی بن جعفر الصادق و ابی جعفر
محمد بن موسی الكاظم صلوات الله علیهما المولی المرتضی الاعظم صاحب
الاعدل الاحسب الانسب علاء الحق والدينيا والدين جلال الاسلام
والمسلمین عطاء الملك مير محمد الحسنی اعزه الله فی الدارين فی سنة
اربعین و سبعمأة»

کتیبه گنج بری دیگری زیر این کتیبه و دو رادور بقعه قرار دارد که متضمن
سوره ای از قرآن مجید میباشد .

گرداگرد بقعه در فرورفتگیهای اشعار معروف شافعی گنج بری شده
(الیکم کل مکرمة تؤل) و در سمت شرقی، کتیبه دیگری وجود دارد که بر آن چنین
نوشته شده :

«ائمة هذا الخلق بعد محمد

و دوتهم فرض واقوالهم حجة

فی سلخ ربیع الآخر سنه سبعمأة دعا کوی مردان بهرام قرینی»

۷۶۱- یکی دیگر از مقابر باغ گنبدسبز :

این مقبره در سوی جنوب واقع شده و گنبد آن خراب گردیده است
اخیراً سقفی گنبد شکل بر آن زده اند. خصوصیات این بقعه مانند بقعه پیشین
است . کتیبه روی جرزها و اطراف درگاههای این بنا سوره ایست از قرآن مجید
بخط کوفی که تحقیقاً ندانستم چه سوره است . در کتیبه بالائی بقعه سوره فتح تا
آیه «وکان الله علیماً حکیماً» گنج بری شده . متن کتیبه دوم که شامل نام مدفونین
در بقعه است و مقداری از آن ریخته - بقرار ذیل میباشد :

«امر باساس هذه البقعة الرفیعة والسدة السنية المولی صاحب الاعظم
اعدل العرب والعجم ..... الدین صفی الاسلام والمسلمین علی
اعز الله انصاره و ضاعفا قدره رسم مرقد عمه صاحب الاعظم اعدل الاعلم
اصیل الدولة والدين جمال الاسلام والمسلمین و ولده و فلذة كبده
الصاحب الشهید المنفور جمال الدولة والدين اصیل الاسلام والمسلمین
علی بن ابی المعالی بن علی صفی برد الله مضجعهما وجعل الجنة مرجعهما
فی شهر سنة احدی وستین و سبعمأة»

در زیر قسمت آخر کتیبه که در گوشه شرقی پایان می‌پذیرد، عبارت زیر در دو طرف سر در نوشته شده:

«عمل علی بن محمد بن ابی شجاع»

وزیر آن در بالای در فعلی لوحه‌ای گچ بری وجود دارد که عبارت زیر بر آن مسطور است:

«هذه العمارة بعمل حسن بن علی ... فی رجب ۷۶۱»

بالای در گاه‌های بقعه - زیر کتیبه کمر بندی مزبور - صلوات کبیر اللهم صلی علی محمد المصطفی و علی المرتضی گچ بری گردیده است.

۷۷۴- بقعه سید سر بخش:

مقبره‌ای در قسمت شرقی قم نزدیک بانتهای شهر وجود دارد که معروف بسید سر بخش است. میگویند این بقعه مدفن اسماعیل بن محمد بن امام صادق میباشد (در کتیبه هم چنین نوشته). این مقبره بوسیله یکی از خاندان علی الصفی که از امراء قم بوده‌اند و بنای این بقعه و بقعه شاهزاده احمد بن قاسم و یکی از مقابر باغ گنبد سبزان آنست ساخته شده.

این بقعه نیز مانند مقبره احمد بن قاسم دارای سه کتیبه در قسمت درونی گنبد است و بیشتر نقاط این قسمت با تزیینات گچ بری پوشیده شده. در دوسوی شرقی و غربی بقعه دلوچه گچ بری بخط کوفی و در ناحیه علیای سقف لوحه باز بخط کوفی وجود دارد.

بقعه دارای یک محراب گچ بری است؛ که در آن نیز جز تزیینات زیبایی که همه محراب را فرا گرفته، دو کتیبه که ظاهراً دو آیه یادسوره کوچک از قرآنست (و نتوانستیم بخوانم) قرار دارد.

در آخر کتیبه بالائی محراب این جمله خوانده میشود:

عامل هذا المحراب علی بن محمد بن ابی شجاع (۱)

در خود بقعه سه کتیبه دیده میشود. کتیبه اولی که بالای دو کتیبه دیگر است بخط کوفی میباشد و بجهت بعد از نظر خواننده نمیشود. دومین کتیبه بخط ثلث و متن آن بشرح زیر است:

۱- این شخص، گچ بریهای مقبره مورخ ۷۶۱ گنبد سبزان نیز انجام داده و گچ بری بقعه احمد بن قاسم نیز بدست یکی از افراد خاندان «ابوشجاع» انجام گرفته. شاید پدر علی بن محمد بن شجاع مزبور باشد.